

رشد نامیزان هنرستان‌ها

خراسان رضوی رتبه دوم کشور را در تعداد هنرجویان دارد

اما سهم ۸/۸۶درصدی دختران نشان‌دهنده توسعه نامتوازن این بخش است

گزارش روز

خبرنگار
فاطمه
راوندی

سال‌ها انتخاب رشته برای بسیاری از خانواده‌ها یک مسیر تقریباً روشن داشت؛ دانش‌آموزی که نمره‌های خوب می‌گرفت، راه مدرسه نظری و بعد دانشگاه پیش پایش باز می‌شد و هنرستان، بیشتر سهم کسانی بود که در درس‌های نظری چندان موفق نبودند. آرام آرام همین نگاه، هنرستان را از یک مسیر مستقل آموزشی به «انتخاب دوم» تبدیل کرد؛ جایی برای دانش‌آموزی که به هر دلیل از مسیر نظری جا مانده بود، نه لزوماً دانش‌آموزی که استعداد، علاقه و توانایی مهارتی داشت. این نگاه ساده‌انگارانه، البته یک شبه شکل نگرفته بود. غلبه مدرک دانشگاهی در تصور خانواده‌ها به عنوان

موفقیت تحصیلی، تفاوت منزلت اجتماعی میان مشاغل دانشگاه محور و مهارتی و از همه مهم‌تر ضعف پیوند میان آموزش مهارتی و بازار کار، دست به دست هم دادند تا رشته‌های مهارتی، مثل نخ‌هایی که در گره‌ای کور گیر کرده باشند، نتوانند خود را به پارچه بازار کار بدوزند و هنرستان‌ها در جایگاهی پایین‌تر از دبیرستان‌ها قرار بگیرند. اما این تصویر، آرام آرام تغییر کرده است. حالا خانواده‌هایی خواهند بداند نخ مهارتی که فرزندشان در دست دارد، به کدام پارچه شغلی دوخته می‌شود. نیازهای بازار کار، هزینه‌های تحصیل و دشوارتر شدن اشتغال صرفاً با اتکا به مدرک، نگاه خانواده‌ها را به مهارت، جدی‌تر کرده است. حالا پرسش فقط این نیست که فرزندم چه مدرکی خواهد گرفت؛ این است که او چه مهارتی بلد است و یا آن، چه آینده‌ای می‌تواند بسازد؛ سیدمصطفی آذرکیش،

معاون آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش، هم به تازگی اعلام کرده است که ثبت نام هنرستان‌ها نسبت به سال گذشته بیش از ۲/۵ درصد، معادل بیش از ۱۲۰ هزار هنرجو افزایش یافته و سهم هنرستان‌ها در پایه‌های دهم تا دوازدهم از ۴۳ درصد به ۴۵/۵ درصد رسیده است. هدف‌گذاری برنامه هفتم توسعه نیز رسیدن این سهم به ۵۰ درصد است. این عددها از تغییر نگاه خبر می‌دهند: خراسان رضوی با بیش از ۳۵ هزار هنرجو، پس از تهران در جایگاه دوم کشور و به نوعی، در قلب این تغییر نگاه ایستاده است. نکته مهم پس از این تغییر نگاه‌ها، این است که آیا با افزایش تعداد هنرجویان، زیرساخت، تجهیزات، هنرآموز، کیفیت آموزش و مهم‌تر از همه بازار کار نیز به همان اندازه رشد کرده است؟ مسئله‌ای که گزارش تازه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی بر آن دست گذاشته است.

بالانشینی خراسان رضوی با اماواگر

۱

گزارش تازه مرکز پژوهش‌های مجلس با موضوع «الزامات تحقق نرخ رشد سالیانه ۷ درصد تعداد هنرجویان هنرستان‌های هنری»، تصویر دقیقی از جایگاه استان‌ها در آموزش هنر ترسیم کرده است. براساس داده‌های این گزارش که البته فقط از هنرجویان هنرستان‌های هنری سخن می‌گوید، در سال تحصیلی ۱۴۰۵-۱۴۰۴، خراسان رضوی با ۳۵ هزار و ۳۰۷ هنرجو «زمینه هنر»، پس از استان تهران که در مجموع ۶۰ هزار و ۶۴۰ هنرجو دارد، در جایگاه دوم کشور قرار گرفته و عملاً بالانشین جدول استان‌هاست و نشان می‌دهد که این استان، یکی از کانون‌های اصلی آموزش هنر در کشور محسوب می‌شود. در نگاه اول، این باید یک خبر خوب باشد. استانی که بیش از ۳۵ هزار هنرجوی زمینه هنر دارد، ظاهراً باید یکی از موفق‌ترین نقاط کشور در توسعه آموزش هنر باشد. اما عدد‌ها همیشه همه واقعیت را نمی‌گویند. از این تعداد، ۳۰ هزار و ۶۴۸ نفر دختر و فقط ۴ هزار و ۶۵۹ نفر پسر هستند؛ یعنی ۸۶/۸ درصد هنرجویان زمینه هنر استان، دختر هستند و سهم پسران از این میان به ۱۳/۲ درصد می‌رسد؛ البته به گواه گزارش مرکز پژوهش‌ها، این زنانه شدن آموزش هنر صرفاً مختص خراسان رضوی نیست؛ بخشی از پسران به سمت رشته‌هایی مانند مکانیک، برق، ساختمان و برخی رشته‌های رایانه‌ای می‌روند که از نگاه آن‌ها، مسیر روشن‌تر و باثبات‌تری برای استقلال مالی دارد، درحالی‌که بخشی از مشاغل هنری با بازار کار غیررسمی‌تر و ناپایدارتری مواجهند.

روایت افزایش نامیزان

۲

داستان رشد آموزش هنر در کشور نیز داستان یک منحنی کاملاً صعودی نیست. تعداد هنرجویان زمینه هنر از ۲۰۲ هزار و ۱۶۷ نفر در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ به ۳۴۷ هزار و ۳۳۳ نفر در سال بعد، یعنی سال اول اجرای برنامه هفتم و سپس به ۳۶۲ هزار و ۲۲۸ نفر در سال دوم رسیده است. اما نرخ رشد که در سال نخست اجرای برنامه ۱۴/۹ درصد بود، در سال دوم به ۴/۳ درصد کاهش پیدا کرده است. هدف برنامه هفتم، رسیدن تعداد هنرجویان زمینه هنر به ۴۲۳ هزار و ۸۰۶ نفر تا پایان برنامه یعنی سال تحصیلی ۱۴۰۸-۱۴۰۷ است. این افت شتاب، نشان می‌دهد که افزایش تعداد هنرجو، اگر با افزایش ظرفیت واقعی آموزش همراه نباشد، خیلی زود به سقف می‌رسد. گزارش مرکز پژوهش‌ها نیز به اشیاع بخشی از ظرفیت فیزیکی هنرستان‌های دولتی و کمبود تجهیزات اشاره می‌کند. به عبارت دیگر، نمی‌توان انتظار داشت با اضافه کردن دانش‌آموز به کلاس‌های موجود، به هدف برنامه رسید. رشد کمی وقتی ارزش دارد که هم زمان کیفیت کارگاه، تجهیزات و نیروی انسانی نیز رشد کند و اینجاست که تفاوت میان «هنرجوی بیشتر» و «مهارت هنری بیشتر» خودش را نشان می‌دهد.

فرصت خراسان رضوی در پویانمایی

۳

بخش مهم دیگری از ماجرا به رشته‌هایی برمی‌گردد که دانش‌آموزان در آن‌ها تجمع کرده‌اند. بیش از ۴۷ درصد هنرجویان کشور در دو حوزه خیاطی و گرافیک متمرکزند. این تمرکز از یک سو به هزینه کمتر آموزش و امکان فعالیت خرد و حتی خانگی مربوط است و از سوی دیگر، نشان می‌دهد که افزایش تعداد هنرجویان، الزاماً به معنای توسعه رشته‌های آینده محور نیست. در مقابل، پویانمایی که در برنامه هفتم برای آن رشد سالانه ۲۵ درصدی هدف‌گذاری شده، در سال دوم اجرای برنامه، ۸/۱۰ درصد رشد داشته است؛ یعنی ۱۲/۲ واحد درصد کمتر از هدف. چرا؟ زیراتوسعه پویانمایی با اضافه کردن چند صندلی و یک کلاس جدید اتفاق نمی‌افتد. هر رشته محل پویانمایی حداقل به ۶ میلیارد تومان تجهیزات نیاز دارد و برآورد گزارش برای تأمین سخت‌افزارهای مورد نیاز تا پایان برنامه حدود ۲ هزار و ۳۰۰ میلیارد تومان است. علاوه بر آن، حدود هزار و ۹۴۴ هنرآموز و استادکار تخصصی نیز مورد نیاز است.

خراسان رضوی درست در همین نقطه یک فرصت مهم دارد. استان‌ها با ۷۹۷ هنرجوی پویانمایی، سومین استان کشور از نظر تعداد هنرجویان این رشته بعد از تهران و اصفهان است. در مجموع حدود ۶۰ درصد کل هنرجویان پویانمایی کشور در چهار استان تهران، اصفهان، خراسان رضوی و البرز متمرکزند؛ این یعنی خراسان رضوی فقط در «تعداد» ظرفیت ندارد؛ در یکی از رشته‌هایی که می‌تواند به اقتصاد خلاق و بازار تولید محتوای دیجیتال متصل شود، نیز جمعیت چشمگیری دارد. اما برای تبدیل این ظرفیت به مزیت، شرط اصلی، فراتر از تعداد صندلی‌هاست؛ باید زیرساخت کارگاهی، تجهیزات به روز، هنرآموزان کارآزموده و مهم‌تر از همه، پیوند مستقیم با استودیوهای تولید محتوا فراهم شود تا هنرجو پس از سه سال، بایک نمونه‌کار واقعی و مهارتی قابل ارائه به بازار، از هنرستان خارج شود.

۴ گسست در مسیر هنرجو

۴

مشکل اصلی به اذعان گزارش بازوی پژوهشی مجلس، جای دیگری است؛ جایی که زنجیره مهارت، چهاربار متوالی می‌شکند. مشکل هنرستان از همان روزی که دانش‌آموز وارد آن می‌شود، آغاز نمی‌شود؛ گاهی چند سال قبل‌تر، در زمان انتخاب رشته شکل گرفته است. این گزارش، یکی از گسست‌های اصلی را در هدایت تحصیلی می‌بیند. هنرستان هنوز در ذهن بخشی از خانواده‌ها مقصد دانش‌آموزی است که قرار نیست مسیر نظری را ادامه دهد. اگر هدایت تحصیلی به جای شناسایی استعداد و علاقه، به سرریز دانش‌آموزان و تکمیل ظرفیت کلاس‌ها منجر شود، طبیعی است که کیفیت خروجی نیز آسیب ببیند. اینجاست که تصویر قدیمی «هنرستان برای بچه‌های ضعیف»، دوباره خودش را نشان می‌دهد؛ تصویری که اگرچه در حال تغییر است، هنوز در فرهنگ آموزشی کشور کاملاً از بین نرفته است. گسست دوم، بعد از هنرستان و در مسیر آموزش عالی رقم می‌خورد. هنرجویی که سه سال بخشی از وقت خود را در کارگاه و آموزش عملی گذرانده است، در ادامه تحصیل با نظامی روبه‌رو می‌شود که بخش مهمی از توانایی عملی او را نمی‌سند. گزارش، پیشنهاد می‌کند که سوابق مهارتی، نمونه‌کار و سنجش عملی درکنار ارزیابی علمی جدی‌تر گرفته شود. گسست سوم، برای بخشی از پسران، خدمت وظیفه است. برای رشته‌های فناوری محور، دو سال دوری از فضای حرفه‌ای صرفاً دو سال زمان نیست؛ در حوزه‌ای که نرم‌افزارها و ابزارها با سرعت تغییر می‌کنند، می‌تواند به معنای عقب ماندن از فناوری باشد. و گسست چهارم، مهم‌ترین آن‌ها یعنی بازار کار است؛ اگر دیپلم مهارتی نتواند به کارفرما بگوید دارنده آن دقیقاً چه کاری بلد است، هنرجو بعد از سه سال آموزش دوباره مجبور می‌شود توانایی خود را از صفر اثبات کند. گزارش یادشده، نیز بر نبود نظام صلاحیت حرفه‌ای و وابستگی فارغ التحصیل به مدرک دانشگاهی یا روابط غیررسمی بازار کار تأکید می‌کند. چهار گسست گفته شده به این معناست که سرمایه‌گذاری آموزشی، ممکن است در هر چهار مرحله متوقف شود؛ ورود، ادامه تحصیل، ورود به بازار کار و تثبیت شغلی.

از «تعداد بیشتر» تا «آینده بهتر»

۵

خراسان رضوی اکنون امتیاز بزرگ «جمعیت هنرجو» را دارد. ۳۵ هزار و ۳۰۷ نفر یعنی بیش از ۳۵ هزار نوجوان که بخشی از مسیر آموزش خود را در حوزه هنر طی می‌کنند. اما این عدد به خودی خود نه موفقیت است و نه شکست. اگر بیشتر شدن هنرجویان بارشته‌های کم‌هزینه، تجهیزات فرسوده، کمبود هنرآموز، هدایت تحصیلی نامتناسب و بازار کار نامطمئن همراه باشد، رشد کمی فقط مسئله رابزرگ‌تر می‌کند. اما اگر همین جمعیت به رشته‌های آینده‌دار، آموزش با کیفیت، پروژه واقعی، نمونه‌کار و درنهایت شغل متصل شوند، جایگاه دوم خراسان رضوی می‌تواند از یک رتبه آماری به یک مزیت واقعی برای استان تبدیل شود. درواقع مسئله امروز هنرستان‌ها این است که چگونه می‌توان استعدادهایی را که حالا خودشان هنرستان را انتخاب کرده‌اند، تا نقطه‌ای رساند که مهارتشان به نمونه‌کار و نمونه‌کارشان به شغل تبدیل شود. آن زمان شاید بتوان گفت نگاه به هنرستان، واقعاً تغییر کرده است؛ چون استعدادهایی که زمانی «دانش‌آموزان ضعیف» خوانده می‌شدند، حالا به نیروی ماهر و تولیدکننده آینده تبدیل شده‌اند.

راهبردهای بومی برای خراسان رضوی

۵

برای استانی با ۳۵ هزار و ۳۰۷ هنرجوی زمینه هنر، نسخه نمی‌تواند صرفاً ساخت هنرستان بیشتر یا افزایش ظرفیت پذیرش باشد. اولین گام، آمایش رشته‌هاست؛ اینکه هر رشته براساس ظرفیت فرهنگی، اقتصادی و بازار کار منطقه، توسعه پیدا کند. اگر یک رشته در بازار اشباع شده است، افزایش ظرفیت آن صرفاً بر آمار می‌افزاید، اما اگر رشته‌ای مانند پویانمایی ظرفیت رشد دارد، باید تجهیزات، هنرآموز و ارتباط با صنعت نیز متناسب با آن توسعه پیدا کند. دوم، تجهیزات باید به اشتراک گذاشته شوند، نه اینکه منابع محدود در ده‌ها هنرستان به صورت پراکنده مصرف شوند. برای خراسان رضوی که ۷۹۷ هنرجوی پویانمایی دارد، ایجاد قطب‌های تخصصی، می‌تواند منطقی‌تر از تجهیز پراکنده همه هنرستان‌ها باشد؛ یعنی چند هنرستان بتوانند از یک مجموعه تخصصی و به روز استفاده کنند. چنین مدلی می‌تواند هزینه سرمایه‌گذاری راکاهش و کیفیت تجهیزات را افزایش بدهد. سوم؛ باید بخش خصوصی را از تماشاگر به شریک آموزش، تبدیل کرد. هنرستان‌های جوار صنعت، همکاری با استودیوها و استفاده از استادکارانی که هم زمان در بازار کار فعال‌اند، می‌تواند فاصله میان آموزش مدرسه و واقعیت حرفه‌ای را کمتر کند. گزارش نیز بر تسهیل مشارکت بخش خصوصی، آموزش همراه با تولید و برون‌سپاری آموزش مهارتی تأکید می‌کند. چهارم؛ باید هدایت تحصیلی از نمره محوری فاصله بگیرد. اگر استعداد هنری را نتوان با کارنامه درسی سنجید، باید راه دیگری برای شناخت آن وجود داشته باشد؛ از ارزیابی خلاقیت و توانایی عملی گرفته تا نمونه‌کار و آزمون‌های متناسب با رشته. پنجم؛ باید مسیر هنرستان تا اشتغال، قابل اندازه‌گیری شود. موفقیت یک هنرستان نباید فقط با تعداد ثبت‌نام‌کنندگان یا تعداد فارغ‌التحصیلان سنجیده شود. باید پرسید چند درصد هنرجویان در رشته مرتبط ادامه تحصیل داده‌اند، چند نفر وارد بازار کار شده‌اند و چند نفر توانسته‌اند مهارت خود را به درآمد تبدیل کنند. گزارش نیز پیشنهاد می‌کند معیار ارزیابی از «تعداد هنرستان» به کیفیت آموزش، سهم رشته‌های آینده‌دار، اشتغال فارغ‌التحصیلان و کیفیت دسترسی، تغییر کند.

نگاهی آماری به هنرجویان هنرستان‌های هنری خراسان رضوی

۴۶۵۹ نفر

هنرجویان پسر

۳۰۶۴۸ نفر

هنرجویان دختر

۳۵۳۰۷ نفر

تعداد کل هنرجویان

رتبه دوم

جایگاه
خراسان رضوی
در میان استان‌های
کشور از نظر تعداد
هنرجویان هنر

۱۳/۲ درصد

سهم پسران
از هنرجویان استان

۸۶/۸ درصد

سهم دختران از
هنرجویان استان

برای مشاهده منبع داده‌های
این گزارش کد را اسکن کنید